

(Тирасполь)

ФУНКЦІОНУВАННЯ ІМЕННОГО ПРЕДИКАТА З СЕМАНТИКОЮ ОЦІНКИ В ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТАХ

Стаття присвячена структурному аналізу семантичного типу іменного предиката зі значенням оцінки. Матеріалом дослідження стали тексти публіцистики. Вибір зумовлений високим ступенем використання в аналізованому функціональному стилі оцінної та емоційно маркованої лексики, а бездієслівні конструкції є найбільш яскравими та компактними виразниками даного семантичного типу.

Ключові слова: суб'єкт, іменний предикат, семантичні типи предиката, оцінка, аксіологічні категорії, класифікація.

The article is devoted to the structural analysis of semantic type of the nominal predicate with the estimation meaning. Newspapers were taken as the research material. The choice is determined by the high degree of the use of the estimated and emotionally marked vocabulary in the analyzed functional style, and verbless constructions are the best and compact expressive means of the given semantic type.

Key words: subject, nominal predicate, semantic types of predicate, evaluation, axiological categories, classification.

Тісний взаємозв'язок, який існує між семантикою та синтаксисом, зумовлює живий інтерес мовознавців до питання семантичної інтерпретації головних членів речення.

Проблемі дослідження семантичного аспекту функціонування предиката зі значенням оцінки було присвячено немало наукових праць. Перші спроби схарактеризувати категорію оцінки були здійснені ще в епоху античності (Сократ, Аристотель). Довгий час аналіз цього поняття здійснювався крізь призму філософії (Б. Спіноза, Д. Юм, І. Кант, Дж. Мур, Р.Хеар та інші). Численні роботи зарубіжних (А. Айер, З. Вендлер, Е. Ланг, Р. Хеар та інші), російських (Т.І. Вендіна, Л.С. Паніна, Н.Д. Арутюнова, О.М. Вольф, Л.І. Демченко, Л.І. Кудасова, Л.О. Чернейко, О.І. Федотова) та українських мовознавців (В.Л. Івашенко, О.О. Коротун, У.В. Соловій, І.В. Онищенко, В.В. Нагель, О.Г. Цехмейструк, К.С. Серажим та інші) були присвячені вивченню окремих аспектів функціонування категорії оцінки, яку правомірно можна вважати універсальною, оскільки у будь-якій мові та культурі існує більш або менш чітко виражена градація на добре та погане, а мовлення людини просто неможливе без емоційного забарвлення.

Метою дослідження стало встановлення структурно-семантичних особливостей речень з предикатом, що репрезентує категорію оцінки.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання:

- встановити статус категорії оцінки;
- виявити семантичні відтінки аналізованої категорії;
- проаналізувати способи репрезентації предиката у досліджуваних реченнях.

У процесі роботи над обраною тематикою був використаний цілий комплекс методів емпіричного та теоретичного дослідження: спостереження та опис, метод суцільної вибірки та структурно-семантичний метод, дистрибутивний аналіз, елементи компонентного, трансформаційного аналізу та синонімічної заміни.

Матеріалом дослідження стали речення з іменним предикатом, який характеризує суб'єкт у плані оцінки. Аналізований матеріал добирався з публіцистичних текстів, оскільки характерною рисою цього функціонального стилю є високий ступінь використання оцінної та емоційно маркованої лексики.

Предметом дослідження виступають іменні предикати, у яких вербалізується семантика оцінки суб'єкта.

В основу нашого дослідження покладена гіпотеза, що іменні присудки зі значенням оцінки мають досить широкий спектр репрезентації і є продуктивними виразниками аксіологічних категорій у сучасній українській мові.

Актуальність обраної тематики зумовлена тим, що у сучасній україністиці лишається недостатньо розробленою низка питань функціональної семантики. Серед них можемо виділити, наприклад, створення комплексної функціонально-семантичної класифікації іменних предикатів.

Категорія оцінки активно функціонує у філософії, аксіології, логіці, лінгвістиці та психолінгвістиці. Розглянемо тлумачення цього терміна у філософії та лінгвістиці. У філософії оцінка – це "відношення до соціальних явищ, людської діяльності, поведінки, встановлення їх значущості, відповідності певним нормам та принципам моралі (схвалення та осуд, згода або критика, симпатія та антипатія і т. ін.). Визначається соціальною позицією, світоглядом, рівнем культури, інтелектуальним та моральним розвитком людини. З іншого боку, урахування мотивів, засобів та цілей дії, її умов, місця у системі поведінки певної особистості – необхідна умова її правильної оцінки" [3, с. 964].

У лінгвістиці поняття оцінка інтерпретується як вислів "мовця, його відношення – схвалення чи несхвалення, бажання, заохочення і т.д. – як одна з основних частин стилістичної конотації" [1, с. 305].

Виходячи з аналізу двох наведених вище визначень, підкреслюємо, що у філософії категорія оцінки безпосередньо пов'язується з етикою та мораллю, тоді як лінгвістика концентрує свою увагу на її стилістичній функції.

Л.С. Паніна визначає досліджуване поняття як універсальну категорію, "що виражає позитивне чи негативне ставлення мовця до змісту мовлення й реалізується в частинах слова, вигуках, модальних частках, повнозначних лексемах, словосполученнях, фразах, у мовленнєвих актах й аксіологічних категоріях" [2, с. 55].

Оцінювання є обов'язковою рисою будь-якого типу мовлення, різниця полягає лише у її засобах вираження та у продуктивності цього семантичного явища у різних функціональних стилях.

У публіцистичному стилі використання категорії оцінки безпосередньо зумовлено необхідністю сформулювати у реципієнта певне ставлення до історичних та політичних подій, побутових ситуацій, явищ суспільного життя або до певної особи. Відкрита пропаганда, що була характерною рисою радянської публіцистики, поступилася місцем уміло завуальованому маніпулюванню масовою

свідомістю, основним прийомом якого виступає пряма та непряма оцінка. Саме вони впливають на формування оцінювання висловлювання загалом.

Семантика оцінки може функціонувати у публіцистичному тексті на різних рівнях: морфологічному, лексичному, синтаксичному, семантичному та фразеологічному.

На морфологічному рівні семантика оцінки переважно репрезентується суфіксами-модифікаторами (Наша республіка маленька. Найспекотнішими у нас були 7 і 25 серпня. Наймасовішим був старт у класі EMX – Hobby).

На лексичному рівні семантика оцінки може бути представлена експресивно маркованою лексикою (Ця робота була чудовою. Відчуття неповторне) або експресивно немаркованою (Лід тут через швидку течію ненадійний).

На синтаксичному рівні оцінка вербалізується предикатом, вираженим словосполученням, у якому головний компонент називає об'єкт оцінки, а залежний забарвлює його семантикою об'єктивного (Соя є гарним попередником для пшениці. Оптимальним сроком сівби озимої пшениці для більшості районів республіки є перша половина вересня) або суб'єктивного оцінювання (Посадка – справа чудова. А в житті Олександр Петрович дивовижно скромна людина).

Найбільш цікавим, на наш погляд, є функціонування іменних предикатів із значенням оцінки на межі семантичних типів іменних конструкцій. Залежно від того, між якими класами іменного присудка відбувається "семантична дифузія", можна говорити про наявність певних відтінків у семантичному типі іменних предикатів оцінки:

- стану (А малюнки урочисто-нерухомі. Неспокійний був час... Все нормально. Все буде гаразд. Все буде добре);
- якісна характеристика (Ви, на жаль, досить наївні, і Вас дуже легко ввести в оману. Відповіді були насичені та повні);
- кількості (Чверть віку – це вже чимало. Останніх було значно більше);
- ідентифікації (Підприємства "Тиротекс", "Інтер Центр Люкс", "Електормаш" – це не просто бренди. Для мене особисто Миргород – це не просто місто...);
- включення суб'єкта в клас предметів (Придністровці – у лідерах. "Флоаре" – чемпіон). Аналізуючи цей аспект функціонування категорії оцінки, слід підкреслити, що предикат у таких реченнях репрезентує об'єктивне оцінювання.

Нерідко іменні предикати набувають семантики оцінки, виступаючи у функції одиниць вторинної експресивної номінації, створених унаслідок метафоричного переосмислення (Вічне наше світло – материнська мова. Санаторій "Дністер" – перлина Придністров'я).

На фразеологічному рівні іменні предикати із семантикою оцінки виступають складовим компонентом стійких виразів (А вони нині – на висоті).

За традицією оцінку поділяють на позитивну та негативну. У лінгвістиці функціонують спеціалізовані терміни – меліоративи та пейоративи.

Меліоративи – лексичні одиниці, що мають позитивну експресивно-емоційну конотацію (Всі вони – чарівні, красиві й привабливі... О, ти прекрасний і сильний).

Пейоративи – лексичні одиниці з негативним експресивно-емоційно-оціночним значенням (Ти дурний чоловік. Ви надзвичайний хитрун).

Основним носієм аксіологічних категорій серед частин мови є прикметник у позитивному (Сніговий покров був дуже незначним. Він був дуже плідним та результативним), вищому ступені (Ваші емоції та почуття будуть на порядок сильнішими. Вони у 3–4 рази продуктивніші комбайнів вітчизняного виробництва) та найвищому (Найбільш сприятливою і всебічно виправданою була б заборона всіх заходів. Найкращий засіб від усіх хвороб – це просто вода).

Слід відмітити також випадки, коли вищий ступінь прикметників виконує функції найвищого ступеня (Туризм – кращий відпочинок. Саме він – кращий друг бессарабських румунів. Швидке замороження – це кращий спосіб консервування. Багато хто вважає, що собака – кращий друг). Порівняйте (Найкращий засіб від стресу – позіхання).

Рідше категорія оцінки репрезентується іменниками (Ви – молодець!) та прийменниково-відмінковими конструкціями (Дома все в порядку. Регбі було на висоті) тощо.

Підсилювати значення оцінки можуть такі елементи: просто (Ви просто чудо), дуже (Зима – дуже небезпечний час), конструкції, складовими компонентами якої є числівник один + найвищий ступінь прикметника (Духовний світ її є одним з найбагатших серед народів Землі) тощо.

Лексичний склад цього семантичного типу характеризується відкритістю, постійно поповнюючись не тільки за рахунок словотвору, введення нових лексичних одиниць, а й за рахунок функціональних та семантичних трансформацій слів та словосполучень.

Слід підкреслити, що в офіційній інформації, що міститься в газеті, частотність використання іменних предикатів із семантикою оцінки буде значно менше, ніж, наприклад, в авторських репортажах. Таким чином, можна з певністю твердити, що продуктивність зумовлює не тільки функціональний стиль та жанр тексту, а й бажання автора вплинути на реципієнта.

Отже, іменний присудок із значенням оцінки є об'єктивно існуючим семантичним типом предиката, який має досить широкий спектр вираження та активно використовується для репрезентації ставлення мовця до оточуючої об'єктивної дійсності, суттєво впливаючи на ефективність комунікації в газетній сфері.

Основні положення цього дослідження можуть бути корисними при подальшій розробці основних теоретичних питань аксіології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. – М.: Советская энциклопедия, 1966.
2. Панина Л. С. Экспрессивная и эмоциональная лексика как оценочная категория // Проблемы современной русской лексикологии: Сб. науч. тр. – Калинин: КалининГУ, 1983.
3. Советский энциклопедический словарь / Научно-редакционный совет: А.М. Прохоров (пред.). – М.: Советская энциклопедия, 1981.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

Газета "Гомін" за 1997 р., 2012 р.